

[B] **TOT DE BINNENVOERING ERUIT LIGT.
POËZIE EN PROZA VAN HARRY VAANDRAGER**

Dat de wereld een zinloos tranendal is, valt moeilijk te ontkennen. In de loop van onze evolutie hebben we echter allerlei gereedschappen ontwikkeld om het bestaan enigszins aan te kunnen, met als paradoxaal effect dat we er steeds beter in slagen de duur van onze misère te rekken. Een van de middelen die ons ten dienste staan is de taal, die niet alleen een geducht wapen is, maar ons er ook toe in staat stelt alle treurnis te expliciteren. Taal is zout in de wonden. Tegelijkertijd staat de taal los van de werkelijkheid. In het woord “huis” kun je niet wonen.

Harry Vaandrager (1955), die in 1978 als dichter debuteerde met *Langs toendra's*, heeft weinig vertrouwen in de taal. Misschien is dat de reden waarom hij ruim dertig jaar zweeg, maar blijkbaar kroop het bloed waar het niet gaan kon. In 2010 debuteerde hij opnieuw met *Wat telt is van niets gemaakt*, een bundel waarin alle illusies aan mootjes worden gehakt. Ook het dichterschap moet het ontgelden:

Mijn geblafte en geblufte woorden
verzuipen in stilte.

De woorden “vallen dood” en “zeggen niks terug, / hoe hard ik ook schreeuw”, en de stilte blijft “totaal intact / alsof ik zweeg”. Waarom zou iemand die zo over taal denkt, gedichten willen schrijven? Vaandrager stijl geeft antwoord op die vraag. De grofheid van de taal, de brute kracht van de beelden en de walging van het bestaan spatten de lezer tegemoet. Deze bundel *moest* geschreven worden, de dichter kon zich niet meer inhouden, hoezeer hij ook doordrongen was van de vruchteloosheid van zijn onderneming:

In het stof staat geschreven:
bedrieg het woordenboek
schiet de jager op heimwee neer
eet moederkoek met wat kaneel
schrijf sprookjes over verkrachte prinsessen
karn gedichten tot niets
vervloek vergoddelijkt zand
blaas dit weg.

Vaandrager heeft zijn haat neergelegd in korte gedichten, die een harde wereld vol dood, smerigheid en liefdeloze seks oproepen: “Ach, we neuken wat / schrijven wat / tussen de kier / van leven en dood.” Alleen jazz lijkt soelaas te bieden: “Pak je blauwe sax klootzak, / speel. Meer niet. Speel.”

Temidden van alle zwaar aangezette wanhoop is een reeks over de Maas een verrassing. Hoewel ook hier de woordkeus soms bewust geforceerd is, lijkt de Rotterdamse dichter met liefde over zijn rivier te spreken:

Ze is van zinnen,
lak aan eb en vloed
zat van lokken
likt ze met dubbele tong
voze woordloze spinsels.

Misschien is ook de Maas een valse sloerie, maar ze zal de dichter niet in de steek laten. En ze houdt tenminste haar mond.

De dialectiek van spreken en zwijgen, van *moeten* spreken tegen beter weten in, staat ook centraal in de vorig jaar verschenen roman *Aan barrels*, die we blijkens de ondertitel als een “braakbal” moeten zien. In dit fraai uitgegeven boek, dat opent met het woord “nee” en eindigt met “niets”, komen negen personages aan het woord, die elk in een eigen hoofdstuk hun best doen zichzelf het zwijgen op te leggen. Hun weerzin komt tot uitdrukking in tegen het bargoens aan schurkende tirades, die herinneren aan het proza van Céline en Klinkhamer. De sprekers overschreeuwen zichzelf, maar kunnen niet anders. De taal vormt hun enige vluchtroute, maar is ellendig genoeg ook een gevangenis zonder uitzicht op de wereld. De sprekers zijn opgesloten in een leeg maar onontkoombaar discours.

Vier gedetineerden zitten lange straffen uit. Een handelaar in vrouwen, een verkrachter van jonge meisjes, een moordenaar en een drugshandelaar maken plannen voor een gewelddadige uitbraak, maar uit alles wat ze zeggen, blijkt dat ze buiten de gevangenis niets te zoeken hebben. Verder horen we de stemmen van drie vriendinnen, van de moeder van een van de jongens en van een doodgeboren kind. Niet alleen vertrouwen ze elkaar voor geen cent, ze staan evenmin in voor de waarheid van wat

ze zelf zeggen. “Wie wat wil zeggen heeft verrotting nodig. Spreken met de verrotting die woekert door de zinnen.” Intussen citeren ze er lustig op los, van Catullus tot Beckett, van Marcus Aurelius tot Malcolm Lowry. Voor mensen die slechts in leugens geloven, hechten ze verdacht veel waarde aan de wereldliteratuur.

Om de tijd te doden hebben de vier criminelen een merkwaardig project opgezet: elk van hen heeft het op zich genomen een kwart van het woordenboek van Van Dale van zinloze woorden te ontdoen. Geheel in lijn met de paradox die de kern van Vaandrager's oeuvre lijkt te zijn, duiken in de roman steeds lijstjes van geschrapte woorden op. Deze woorden mogen er niet zijn, maar de vernietiging benadrukt hun aanwezigheid: “Afwrikking. Afwringen. Afwrochten. Afwroeten. Afwroeting.” En: “Schoon. Schoonbijten. Schoonblad. Schoonbranden.” De contextloze opsomming heft de betekenis van de woorden op.

Is deze roman dus een taal filosofische exercitie, dat impliceert geenszins dat het verhaal er niet toe doet. De sprekers hebben duidelijk herkenbare karakters, ieder is op geheel eigen wijze kapotgegaan. Marc scheidt graag op over zijn potentie. Na een bezoekje van Irene, die onderdeel voor onderdeel een pistool de bajes binnensmokkelt, zegt hij: “Volgende keer woon ik ze uit zodat ze drie dagen niet kan lopen. Vaginaal anaal infernaal. Doe ik. Zal haar niet sparen. Tot de binnenvoering eruit ligt. Eelt zal ze krijgen op haar put.” Marcs vriendin Claire spreekt daarentegen over zijn “armzalige leuter”: “De zon is ondergegaan in zijn eikel. Maatje kleuter. En ik maar pijpen. Niks aan, zo'n weke slak in je mond.” Marcs moeder heeft als een Clytaemnestra haar echtgenoot vergiftigd. Peter ziet overal tijgers. Tom blaft als een hond. Maria gaat vreemd met Victors advocaat.

In zo'n wereld valt niet te leven. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Andreas, de doodgeboren zoon van Claire en een onbekende vader, in de laatste monoloog de lof van de verdwijning zingt. “Stilte is mijn taal”, zegt hij: “Ik ben opgenomen in de tekst van een zwijgzame kosmos. Wat wreed groeit, kan liefdevol gesnoeid worden.”

Wat telt is van niets gemaakt is geen goede bundel. Daarvoor is het materiaal te mager en de woordkeus te gezocht. Maar wat in de poëzie niet werkt, komt

genadeloos tot bloei in Vaandrager's proza. Het valt te hopen dat hij niet wéér dertig jaar zijn mond houdt.

PIET GERBRANDY

HARRY VAANDRAGER, *Wat telt is van niets gemaakt*, Nijgh & Van Ditmar, Amsterdam, 2010, 88 p; HARRY VAANDRAGER, *Aan barrels. 'n Braakbal*, het balanceer / Nijgh & Van Ditmar, Aalst / Amsterdam, 2011, 182 p.
